

УДК [351.75:324:342.9](477)

Анатолій Крижановський

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
anatolii.s.kryzhanivskyi@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2432-5286>

Святослав Обрембальський

Національний університет “Львівська політехніка”,
студент Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
sviatoslav.obrembalskyi.pv.2020@lpnu.ua

МАРОДЕРСТВО ЯК РІЗНОВИД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ЙОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

<http://doi.org/10.23939/law2023.39.198>

© Крижановський А., Обрембальський С., 2023

У статті розглянуто особливості мародерства та інших видів кримінальних правопорушень, які вчиняються проти власності, під час правового режиму воєнного стану. Як відомо, проблема збереження майна є особливо актуальною в період військово-вих дій. Серед усіх кримінальних правопорушень, що спрямовані на привласнення чужого майна, займають особливе місце, враховуючи численну кількість форм їх прояву. Зрозуміло, що за вчинення як адміністративних, так і кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану, відповідальність стала більш жорсткою, враховуючи скрутне економічне становище держави та моральне виснаження суспільства. Військові кримінальні правопорушення, зокрема мародерство, наразі потребують глибокого наукового дослідження з урахуванням його юридичних аспектів, що є проблемними через прогалини не тільки у національному кримінальному законодавстві, але й в окремих міжнародних нормативно-правових актах. Здійснено порівняння кримінальної відповідальності до та після прийняття Закону України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство” від 03.03.2022 року. Крім того, проаналізовано правову сутність понять: “крадіжка”, “грабіж”, “розбій”, запропоновано їх розмежування з урахуванням їх суспільної небезпеки в умовах воєнного стану.

Ключові слова: військовослужбовець; воєнний стан; грабіж; крадіжка; мародерство, розбій.

Постановка проблеми. З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України в буденному житті почала з'являтися нова за змістом характеристика кримінальних правопорушень, що раніше звучала лише у професійних колах. Одним з таких кримінальних правопорушень є мародерство, яке слід чітко розмежовувати від інших протиправних кримінальних правопорушень у сфері власності. Це викликано тим, що це кримінальне правопорушення має свої особливості, які, на жаль, набувають іншого змісту, в умовах правового режиму воєнного стану.

Чинне кримінальне законодавство України чітко встановлює визначення поняття “мародерство”, однак на побутовому рівні не всі громадяни України вживають слово “мародер” правильно і коректно. Всі військові кримінальні правопорушення потребують детального аналізу, які в майбутньому може бути викладено як нові доповнювальні статті до Кримінального кодексу України. Крім того, залишаються дискусійними за змістом поняття, що характеризують військові відносини, що створює проблему застосування нормативно-правових актів та притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності.

Аналіз дослідження проблеми. Науково-теоретичну базу дослідження кримінальних правопорушень проти власності становлять праці таких науковців, як: Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Ю. А. Дорохіна та багато інших.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження кримінального законодавства України, з'ясування особливостей вчинення кримінальних правопорушень щодо заволодіння чужим майном в умовах воєнного стану, а також науково-теоретичне розмежування ознак та особливостей кримінальних правопорушень проти власності та мародерства, як кримінального правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану тимчасово обмежені конституційні права й свободи людини та громадянина, зазначені в статтях 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України (недоторканість житла, таємниця листування і телефонних розмов, втручання в особисте і сімейне життя, право вільно залишати територію України тощо), а також запроваджуються тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб [1]. Такі дії необхідні насамперед для забезпечення національної безпеки та запобігання загрозам порушення територіальної цілісності України. Належна кримінально-правова охорона таких соціальних цінностей, як суверенітет, є однією з умов безпечного життя і здоров'я громадян нашої країни.

В умовах правового режиму воєнного стану все більшою стає кількість вчинення кримінальних правопорушень, склад яких характерний лише в умовах ведення бойових дій. Будь-які незаконні дії, вчинені під час воєнного стану, прийнято називати військовими кримінальними правопорушеннями. Від стану військової дисципліни та правопорядку у Збройних Силах України, а також інших прирівняних до них військових формуваннях, що беруть участь у захисті України, від збройної агресії зі сторони росії, залежить рівень суспільної безпеки як держави, так і населення країни. Наявність воєнного стану, ведення бойових дій певною мірою породжують відповідну специфіку функціонування суспільних відносин у сфері несення військової служби.

Військові кримінальні правопорушення, серед яких є і мародерство, описані у розділі XIX Кримінального кодексу України. Ними визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час прохо-

дження зборів [2]. Тобто родовим об'єктом військових кримінальних правопорушень є встановлений кримінальним законодавством та іншими нормативно-правовими актами порядок несення або проходження військової служби, під яким розуміють врегульовані нормативно-правовими актами суспільні відносини, певні правила поведінки на війні, що виникають та існують при проходженні служби різними категоріями військовослужбовців у процесі їх службової та бойової діяльності. Конкретно-визначені військові кримінальні правопорушення посягають на окремі відносини, порушення яких є їх безпосереднім об'єктом. Відповідно, об'єктивна сторона військових кримінальних правопорушень полягає у вчиненні суспільно небезпечного і протиправного діяння, що порушує відносини у військовій сфері. Такі діяння можуть вчинятися шляхом активної дії (статті 404, 405, 432 КК України), або ж бездіяльності (статті 403, 425, 426 КК України тощо), а також поєднання протиправних дій та бездіяльності (статті 415, 417, 422 КК України тощо). Одним із складових елементів кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби є суб'єкт кримінального правопорушення, а саме – військовослужбовець та інші прирівняні до них особи (військовозобов'язані під час проходження ним навчання і резервісти. Своєю чергою, суб'єктивна сторона військових кримінальних правопорушень полягає в тому, що останні вчиняються лише з прямим умислом та з корисливих мотивів. Окрім того, низка військових кримінальних правопорушень характеризується такими особливостями, як: вчинення діяння в умовах воєнного стану, в бойовій обстановці, під час бою, в районі бойових дій [3, с. 538]. Це свідчить про підвищену суспільну небезпеку цих діянь, адже, крім завданої шкоди суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом, мовиться ще про скрутну ситуацію, в якій опинилася держава, чим і користуються правопорушники.

Звернемо увагу на мародерство (ст. 432 КК України). Мародерство – це викрадення на полі бою речей, що перебувають при вбитих чи поранених [2]. Як бачимо, що обов'язковою ознакою мародерства є саме місце вчинення кримінального правопорушення – поле бою (сухопутний, морський чи повітряний простір), в якому відбуваються або відбувалися бойові дії. Найчастіше полем бою стають земельні ділянки, ліси, території міст, сіл, житлові будинки, окремі підприємства, об'єкти військової та цивільної інфраструктури. Також до поля бою прирівнюється ділянка тилу, яка піддалася ворожому обстрілу. Варто зазначити, що визначення терміна “поле бою” юридично не закріплене у Кримінальному кодексі України. Про нього ми дізнаємося лише з Науково-практичного коментаря до статті 429 КК України (Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю), у якому наголошується на обов'язковості таких ознак об'єктивної сторони розгляданого кримінального правопорушення, як місце і час скоєння. Існування бою у його часовій і просторовій характеристиках свідчить про наявність бойової обстановки – підготовки чи ведення бою (бойової операції). Оскільки ця обстановка може виникнути і в мирний час (наприклад, при відбитті нападу на державний кордон України), то кримінальне правопорушення, передбачене ст. 429 КК України, може мати місце і поза межами воєнного стану.

Предметом мародерства визначають речі, які перебувають при вбитих чи поранених. Зазвичай мародери найбільше викрадають особисті речі: годинники, прикраси, мобільні телефони, кошти, предмети обмундирування вбитих чи поранених. Тобто до цих речей не належать зброя, боєприпаси, документи, які мають військове значення [4, с. 524]. Способи викрадення можуть бути різноманітними: таємним (прихованим), відкритим, із застосуванням насильства чи погроз. До того ж не важливо, чиї саме речі викрадаються – до якої армії належать вбиті чи поранені. Водночас викрадення речей у здорових військовослужбовців не може кваліфікуватися за ст. 432 КК України, оскільки такі дії вже підпадають під об'єктивну сторону кримінальних правопорушень проти власності. Слід наголосити на тому, що мародерство, як і інші військові кримінальні правопорушення, завжди вчиняється із прямим умислом та характеризується корисливим мотивом. Адже винна особа має намір заволодіти чужою річчю.

Мародерство як різновид кримінальних правопорушень проти власності...

Як відомо, кримінальні правопорушення, спрямовані на заволодіння чужим майном фізичними особами, які не є військовослужбовцями, кваліфікуються за статтями: про

- “Крадіжка” (ст.185 КК України),
- “Грабіж” (ст.186 КК України),
- “Розбій” (ст.187 КК України),
- “Вимагання” (ст. 189 КК України),
- “Привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем” (ст. 191 КК України [2]).

У сучасному суспільстві існує бачення, що всі кримінальні правопорушення проти власності, які скоєні в умовах воєнного часу, необхідно кваліфікувати як мародерство. Однак особи, які вчинили правопорушення, що передбачені зазначеними статтями, не підпадають під кваліфікацію відповідно до статті 432 Кримінального кодексу України, а саме “Мародерство”, оскільки ці дії вчиняються загальним суб’єктом, і не на полі бою. Визначення відмежувальних ознак суміжних посягань дає змогу зрозуміти відмінності між схожими кримінальними правопорушеннями, якщо відповідальність за їх вчинення передбачається статтями, розміщеними у різних розділах Особливої частини КК України [5, с. 585].

Згідно зі ст. 185 КК України, крадіжка – це таємне викрадення чужого майна [2]. Насамперед слід звернути увагу на спосіб вчинення кримінального правопорушення: мародерство може вчинятися, як таємно, так і відкрито, а крадіжка вчиняється лише таємно. Друга та третя відмінності полягають в тому, що мародерство – це викрадення речей у вбитого чи пораненого спеціальним суб’єктом (військовослужбовцем чи прирівняною до нього особою), а крадіжка може вчинятися осудною особою, яка досягла 14 років, не лише щодо людей на полі бою. Якщо говорити далі про різницю між мародерством і грабежем, то вона полягає у: способі вчинення (грабіж вчиняється лише відкритим способом), суб’єкті, місці вчинення. Адже стаття 186 КК України зазначає, що грабіж – це винятково відкрите викрадення чужого майна [2]. Наступне порівняння кримінальних правопорушень слід провести між мародерством та розбоєм. Стаття 187 КК України визначає розбій як напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров’я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства [2]. Відповідно основною відмінністю між мародерством та розбоєм є те, що останній завжди вчиняється із застосуванням насилля. Таким чином, аналіз військового кримінального правопорушення, – мародерства, дає змогу визначити відмінності між цим правопорушенням та крадіжкою, грабежем, розбоєм. Насамперед це стосується суб’єкта, місця та обставин вчинення кримінального правопорушення.

Варто звернути увагу на зміни кримінального законодавства України, які свідчать про наявність таких видів мародерства: 1) військове кримінальне правопорушення полягає у викраденні на полі бою речей, які перебувають при вбитих чи поранених; 2) кримінальне правопорушення проти власності, що полягає у таємному викраденні чужого майна, вчиненого в умовах правового режиму воєнного стану.

Зазначимо, що вчинення мародерства в умовах правового режиму воєнного стану потребує конкретизації дій суб’єкта та його особливості. Верховна Рада України загальною законопроектом “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство”, №7124, який набув чинності 7 березня 2022 року [6]. Цим Законом посилено відповідні санкції за привласнення чужого майна на полі бою або використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи шляхом пограбування людей, в тому числі вбитих або поранених. Крім того, внесено зміни до статті 432 “Мародерство” КК України та встановлено більш посилену відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від п’яти до десяти років (замість строку від трьох до десяти років), що, на нашу думку, є доцільним та правильним.

Висновки. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спровокувало збільшення кримінальних правопорушень, які посягають на власність. Саме тому важливим і досить проблемним є питання розмежування між мародерством, як військовим кримінальним правопорушенням, та кримінальними правопорушеннями проти власності такими, як крадіжка, розбій, грабїж, які часто плутають. Вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану є обтяжуючою обставиною, оскільки винна особа спеціально використовує важке становище, в якому опинилося суспільство. Враховуючи те, що при будь-якій війні будуть існувати люди, які користуються цими обставинами задля власної вигоди, потрібно посилювати та вдосконалювати законодавчу базу щодо військових кримінальних правопорушень, зокрема й мародерства. Варто розуміти, що мародерство – це суто військове кримінальне правопорушення. Застосування цього поняття до осіб, які не є військовослужбовцями, але вчинили крадіжку в зоні ведення бойових дій, не є коректним. Тобто це не стосується цивільних громадян. Для кращого аналізу цієї тематики необхідне офіційне визначення поняття “поле бою”, яке зазначене в ст. 432 КК України. Різниця у кримінальній відповідальності за вчинення “мародерства” та кримінальних правопорушень проти власності є однією з основних відмежувальних ознак цих сумісних понять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2019 р. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2019. 74 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 12.03.2023).
3. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник. За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 608 с.
4. Саєнко А. Г., Огієвич А. О. Щодо питання розмежування військового кримінального правопорушення – мародерства та кримінальних правопорушень проти власності, вчинених в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 523–526.
5. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.
6. “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство”, № 7124. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220175.html> (дата звернення 14.04.2023).

REFERENCES

1. *Konstytuciya Ukrainy: chynne zakonodavstvo zi zminamy*. (2019, September 1). [The Constitution of Ukraine: current legislation with changes and supplements]. Kyiv: PALYVODA A. V. 74 p. [in Ukrainian].
2. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy* (2001, April 5). [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (accessed 12.03.2023). [in Ukrainian].
3. Baulin Yu. V., Borysov V. I., Tyutyugin V. I. ta in. (2010). *Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna. 4-te vyd., pererobl. i dopov.* [Criminal law of Ukraine: Special part. 4th ed., revised. and added]. Harkiv: Pravo. 608 p. [in Ukrainian].
4. Sayenko A. G., Ogiyevych A. O. (2022). *Shhodo pytannya rozmezhuvannya vijskovogo kryminalnogo pravoporushennya – maroderstva ta kryminalnyx pravoporushen proty vlasnosti, vchynenyx v umovax voyennogo stanu*. [The issue of distinguishing between military criminal offense of looting and criminal offenses against property committed under martial law]. *Yurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal*. No. 5. P. 523–526. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/125> [in Ukrainian].
5. Doroxina Yu. A. (2016). *Zlochyny proty vlasnosti. Teoretyko-pravove doslidzhennya: monografiya*. [Crimes against property. Theoretical and legal research: monograph]. Kyiv: Kyiv. nacz.орг.-ekon. un-t. 744 p. [in Ukrainian].
6. “Pro vnesennya zmin do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy shhodo posylennya vidpovidalnosti za maroderstvo”, No. 7124. (2022, March 3). [On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on Strengthening Liability for Looting]. Retrieved from: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220175.html> (accessed 14.04.2023). [in Ukrainian].

Дата надходження: 12.07.2023 р.

Anatolii Kryzhanovskiy

Lviv Polytechnic National University,
Institute of Jurisprudence, Psychology
and Innovative Education
Associate Professor of Criminal law and Procedure Department
Candidate of Legal Sciences
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2432-5286>
anatolii.s.kryzhanivskiy@lpnu.ua

Sviatoslav Obrebalskiy

Lviv Polytechnic National University,
student of the Educational and Scientific Institute of Law,
psychology and innovative education
sviatoslav.obrebalskiy.pv.2020@lpnu.ua

LOOTING AS A TYPE OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST PROPERTY: FEATURES OF ITS COMMITMENT UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

The article examines the peculiarities of looting and other types of criminal offenses committed against property during the legal regime of martial law. As you know, the problem of preserving property is especially relevant during military operations. Among all criminal offenses, crimes aimed at the appropriation of someone else's property occupy a special place, given the numerous forms of their manifestation. It is clear that for the commission of both administrative and criminal offenses under conditions of war or state of emergency, responsibility has become tougher, taking into account the difficult economic situation of the state and the moral exhaustion of society. Military criminal offenses, in particular looting, currently require in-depth scientific research taking into account its legal aspects, which are problematic due to gaps not only in national criminal legislation, but also in separate international legal acts. A comparison of criminal liability was made before and after the adoption of the Law of Ukraine "On Amending the Criminal Code of Ukraine on Strengthening Liability for Looting" dated March 3, 2022. In addition, the legal essence of the concepts: "theft", "robbery", "robbery" was analyzed, their demarcation was proposed, taking into account their social danger in the conditions of martial law.

Keywords: military serviceman; martial law; robber; theft; looting; robbery.